

Muisti-ilmio

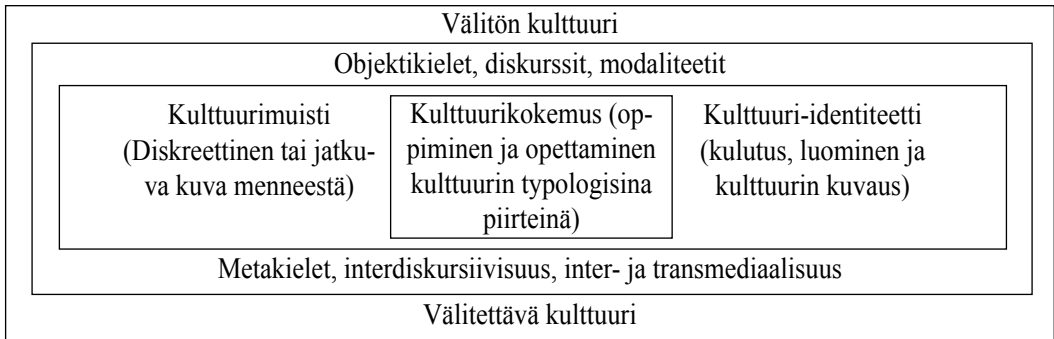
Muisti on 2000-luvun kulttuuriteorian avainkäsitteitä, ei enää erityiskysymys tai edes hedelmällinen kulttuurisen ymmärtämisen väline. Yritykset systematisoida käsitejärjestelmää tai tutkia sitä ensyklopedisesti ovat tieteessä yleensä merkkejä pysähtyneisyydestä. Esimerkki ensimmäisestä on Paul Ricoeurin viimeinen kirja *La mémoire, l'histoire, l'oubli* (2000), jossa keskeisessä roolissa on muistin määrä ja sen manipulointi. Kirja pyrkii täsmentämään muistin käsitteistöä tehden eron luonnollisen ja keinotekoisien muistin välille, jotka ovat manipuloitavissa. On tärkeä erottaa muistin käsitteen oikea ja väärä käyttö. Väärää käyttöä on esimerkiksi pidättyneen muistin patologis-terapeuttinen ymmärtäminen, muistin manipulointi ja eettis-poliittinen ohjailu, jossa muistutetaan jostakin unohtuneesta. Samaan perheeseen unohtamisen ja muistuttamisen kanssa kuuluu joukko muita käsitteitä. Toisen prosessin esimerkistä – ensyklopedisesta tutkimisesta – käy kulttuurimuistin käsitteellistäminen vuonna 2008 ilmestyneessä käsikirjassa *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Teos nostaa esiin jaon lyhytaikaiseen kommunikatiiviseen ja pitkäaikaiseen kulttuuriseen muistiin sekä jaon muistuttamiseen ja unohtamiseen.

Vuonna 2013 kulttuurisemiotiikan tieteenala täytti 40 vuotta. Edellä mainitut pohdinnat poikkeavat humanististen tieteiden yleisistä muistikäsitteistä ja liittyvät semioottiseen muistin ymmärtämiseen. Kulttuurisemiotiikka ymmärtää kulttuurin muistiksi ja muistamistekniseksi järjestelmäksi. Toisin sanoen kaikkea konkreettista kommunikaatiota voi ylätasolla tarkastella kulttuurin autokommunikaationa. Esimerkki: kriitikko tulkitsee uutta elokuvaa. Kulttuurisemiotiikan näkökulmasta kriitikon

kyky tulkita elokuvaa riippuu kulttuurin kyvystä ymmärtää uusia ilmiöitä. Jo 1970-luvulla Juri Lotman nimesi inhimillisen kulttuurin universaaliksi piirteeksi pyrkimyksen omakuvaukseen. Rikas kulttuurinen omakuvaus käy mahdolliseksi tilanteessa, jossa siihen on käytössä useita välineitä, kieliä. Kulttuurin kiinteys toteutuu samojen teemojen, kertomusten ja motiivien toistuessa eri kulttuurin kielillä. Metodologisesti nämä kielet voidaan jakaa objekti- ja metakieliin. Semioottisesti voidaan erottaa kokonainen kulttuurikielten järjestelmä, jossa objektikielien muodostavat jokapäiväisen kulttuurikokemuksen. Näiden kielten aktiivisuus realisoituu kulttuurissa teksteinä: media-, multimedia-, meta-, inter- ja intermediaalisina teksteinä. Jos kulttuurikielten parissa havaittava aktiivisuus luo kulttuurisen kompetenssin ja kehittää yhteisön kollektiivista mnemotekniikkaa, niin erilaiset mediatekstit kehittävät puolestaan kulttuurin teksti- ja mentaalista muistia.

Kulttuuriprosesseissa on kaksi perustendenssiä – luonnollinen virtaus, jossa erilaiset tekstit lomittuvat yhtenäiseksi kerronnallisen maailman ketjuksi ja luetaan osana yleistä kulttuurimuistia. Näin syntyy kulttuurin transmediaalinen todellisuus. Mutta sama järjestelmä voi toimia ylimediallisesti, jolloin tekstien eri muotoja sovelletaan tietoisesti markkinoinnissa ja yksi ja sama teksti voidaan esittää eri medioissa ja diskursseissa. Kaikki tämä luo kulttuurin kommunikaation ja autokommunikaation systeemiä.

Kommunikaation ja autokommunikaation analyysi auttaa määrittämään eron välittömän ja välitettävän (mediaalisen) kulttuurin kesken. Tämän perusteella voidaan analysoida kulttuurin kuvauskielten rikkautta tai köyhyyttä. Metakielten runsaus tai toisaalta puuttuminen vaikuttaa



myös menneen ja nykyhetken hahmottamiseen, mikä luo hyvin tärkeän yhteyden kulttuurimuistin ja kulttuuri-identiteetin välille. Seuraava kulttuuriympäristöä kuvaava skeema esittää dynaamisen yhteyden välittömän ja mediaalisen kulttuurin kesken, objektiivisten ja metakielten kesken sekä kulttuurimuistin ja kulttuuri-identiteetin kesken. Tämä dynamiikka vaikuttaa koko kulttuuriympäristöön sekä kulttuurin jäsenten tietoiseen tai tiedostamattomaan osallistumiseen. Kulttuuriympäristöstä tulee oppimisjärjestelmä, kollektiivisesta kulttuurimuistista riippuu passiivisen ja aktiivisen oppimisen suhde, toisin sanoen ihmisen liike empiirisesti ymmärtävästä subjektista itseään kehittäväksi subjektiksi.

Syvätasolla muisti on keskeinen osa kulttuuria koulutusjärjestelmänä. Jokainen kulttuurin jäsen osallistuu lapsuudestaan lähtien kasvatukseen ja koulutusprosesseihin. Mitä enemmän kulttuurilla on omakuvauksen kieliä, sitä rikkaampi on kulttuurinen kokemus ja sitä selvemmin passiivinen, tiedostamaton kulttuurikoulutus muuttuu aktiiviseksi kulttuurireseptiksi. Kulttuurireseption aktiivisuus tarkoittaa myös tarvetta ymmärtää paremmin ja syvemmin kulttuurin eri aspektuja, esimerkiksi kuluttaa kulttuuria primääri- ja sekundääritekstiensä tulkintoina ja kommentaareina. Samalla kulttuurimuisti aktivoituu ja identiteetti vahvistuu.

Kulttuurimuisti on monimutkainen käsite, joka kytkeytyy eri tulkinnoissa toisiin käsitteisiin. Muisti kulttuurin funktionaalisen kuvauksen käsitteenä on vain järjestelmän osa. Mutta ilman tätä osaa on mahdotonta ymmärtää järjestel-

mää. Siksi empiirisissä analyyseissä on tärkeää muistaa, mitä ulottuvuutta muisti analyyseissä edustaa. Kulttuurin dynaamisten prosessien ymmärtämisessä muistin käsite on erityisen tärkeä, esimerkiksi pohdittaessa historian verbaalisen jäsentämisen kehittyneisyyttä tai visuaalisten ja audiovisuaalisten kulttuurikielten kehittymättömyyttä. Historiallinen kokemus edellyttää myös visualisointia, minkä vuoksi visuaalisen ja audiovisuaalisen kompetenssin kehitys on yhä tärkeämpää. Uusmediat kulttuuriympäristönä, tekstien ja massakulttuurin ympäristönä, ovat yhtä kaikki tärkeä kehitysalue. Kulttuurikielten rinnalla on siksi mielekästä puhua kulttuurimuistin kielistä ja näiden kielten hierarkiasta konkreettisissa historiallisissa tilanteissa. Mitä nopeammin kulttuuriympäristö kehittyy, sitä tärkeämmäksi muodostuu semioottinen mediaatio – esimerkiksi klassisten verbaalisten tekstien tulkitseminen visuaalisin ja audiovisuaalisin keinoin. Siksi kulttuurimuistia ei pidä vain tutkia, vaan myös kehittää.

Venäjämästä suomentanut Tomi Huttunen.



P e e t e r T o r o p

Kirjoittaja on Tarton yliopiston kulttuurisemiootikan professori.